5.10.2022 EOAK/5190/2022

Tiedusteluvalvontavaliokunnalle

Asia: K 18/2022 Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2021

LAUSUNTO

Tiedusteluvalvontavaliokunta on pyytänyt eduskunnan oikeusasiamiehen kuultavaksi ja kirjallista asiantuntijalausuntoa yllä mainitusta kertomuksesta.

Esitän lausuntoni kunnioittavasti seuraavan.

Valtioneuvoston oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen tehtävien jaosta

Kertomuksen puheenvuorossani käsittelen 1.10.2022 voimaantullutta uutta lakia valtioneuvoston oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen tehtävien jaosta (330/2022), jolla kumottiin aiempi vastaava laki (1224/1224).

Tiedusteluvalvontavaliokunnan toimialan kannalta merkittävä muutos on se, että uuden lain 3 §:n 3 kohdan mukaan valtioneuvoston oikeuskansleri vapautetaan velvollisuudesta huolehtia ylimmän laillisuusvalvojan tehtävistä sellaisissa eduskunnan oikeusasiamiehen toimivaltaan kuuluvissa asioissa, jotka koskevat salaista tiedonhankintaa, salaisia pakkokeinoja, siviilitiedustelua, sotilastiedustelua ja tiedustelutoiminnan laillisuusvalvontaa.

Jo ennen uutta lakia näiden asioiden ylin laillisuusvalvonta oli muodostunut tosiasiallisesti oikeusasiamiehen tehtäväksi. Tämä johtui käytännössä siitä, että salaista tiedonhankintaa, salaisia pakkokeinoja ja tiedustelutoimintaa tekevien viranomaisten vuosittaiset kertomukset on säädetty toimitettavaksi oikeusasiamiehelle.

Koska ylimpien laillisuusvalvojien tehtävien jaosta on säädetty tavallisella lailla, se ei kavenna kummankaan laillisuusvalvojan perustuslaissa säädettyä toimivaltaa.

Hallituksen esityksen HE 179/2021 vp mukaan sääntely ei siten estäisi hyödyntämästä oikeuskanslerille hallitusvalvonnan valvonnassa muodostuvaa näkökulmaa tiedustelutoiminnan laillisuusvalvonnan kohdentamisessa ja kattavuuden varmistamisessa. Oikeuskansleri voisi vastaisuudessakin valvoa esimerkiksi tiedustelutoiminnan strategista tasoa.

Myös salaista tiedonhankintaa ja tiedustelutoimintaa koskevaan lainsäädäntöön kohdistuvaa oikeuskanslerin säädösvalvontaa on hallituksen esityksen mukaan pidettävä tärkeänä muun ohella turvallisuusviranomaisten tiedonhankinta- ja tiedustelutoimivaltuuksien tulevan kehittämisen näkökulmasta. Lisäksi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kysymyksiä voidaan pitää keskeisinä salaisten tiedonhankintakeinojen ja tiedustelumenetelmien käytön valvonnassa erityisesti siksi, että mainittuja keinoja ja menetelmiä koskevat lupakäsittelyt tuomioistuimessa eivät tyypillisesti perustu kaksiasianosaissuhteeseen. Siten oikeuskanslerin harjoittaman tuomioistuinten ja asianajajien valvonnan tuottamia näkökulmia olisi vastaisuudessakin tarkoituksenmukaista hyödyntää myös salaisen tiedonhankinnan ja tiedustelutoiminnan valvonnassa.

Perustuslakivaliokunta ei mietinnössään (PeVM 3/2022 vp) puuttunut ehdotettuun sääntelyyn tältä osin.

Uudistus on mielestäni luonteva jatko kehitykselle, jossa oikeusasiamiehen toiminta on painottunut muun muassa turvallisuusviranomaisten toiminnan valvontaan. Samanlaista painotusta on ollut laitoksissa olevien ihmisten ja kaikkien haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten oikeuksien ja kohtelun valvonnassa. Uudistuksen myötä oikeusasiamiehelle ohjautuvat aikaisempaa laajemmin perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen valvontaa yksilötasolla ja erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien oikeuksien toteutumisen valvontaa koskevat asiat, kun taas oikeuskanslerin harjoittaman laillisuusvalvonnan painopiste suuntautuisi selvemmin perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen rakenteellisten ja järjestelmätasoisten kysymysten tarkasteluun julkista hallintoa kehitettäessä.

Tiedustelutoiminnan valvontaa koskeva kertomuksen jakso 5.6.7

Oikeusasiamiehen salaista tiedonhankintaa ja tiedustelua koskevan asiaryhmän tarkastukset ja toimenpiteet painottuivat poliisin salaisten tiedonhankintakeinojen ja salaisten pakkokeinojen valvontaan.

Tiedustelutoiminnan osalta kertomusvuonna näkyvin toimenpiteeni oli päätökseni ns. palomuurisäännöksen tulkintaa koskevassa asiassa (EOAK/289/2021). Olen selostanut päätöstäni tarkemmin jo valiokunnalle antamassani lausunnossa (EOAK/5849/2021) tiedusteluvalvontavaltuutetun kertomuksesta vuodelta 2020.

Suojelupoliisin ja Puolustusvoimien salaisen tiedonhankinnan ja tiedustelutoiminnan asiakirjatarkastuskokonaisuus, josta mainitsin viime vuonna, on vielä vireillä. Kokonaisuuteen liittyy osin uusi tämän vuoden keväällä tehty tarkastus Suojelupoliisissa.

Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijäneuvos Mikko Eteläpää

Asiakirja on hyväksytty sähköisesti asiahallintajärjestelmässä.